Molenbiotoop Rapport

Naam: De Herder
Type: 8-k stellingmolen
Bouwjaar: 1755 (herbouwd 1884)
Eigenaar: Proper Beheer B.V.
Locatie: Haarlemmerweg 77A, Leiden

Colofon

Tekst en beeld:	Dorp, Stad en Land; LILA Living Landscapes; RAAP (tenzij anders vermeld)
Onderzoekers:	Suzanne Loen, Marcel IJsselstijn, Aimée de Back
Vormgeving:	Olav Odé (RAAP)
Eindredactie:	Provincie Zuid-Holland
In opdracht van:	Provincie Zuid-Holland Maarten Koenders, Mark Ravesloot, Bureau Cultuur en Vrije Tijd Henk Koornneef, Lucas van der Velden, Afdeling Ruimte, Water en Bodem (RWB)
Eindversie:	Januari 2022
Met dank aan:	Rob Proper en Philip Pijnnaken

DORP STAD & LAND

provincie Zuid-Holland

INHOUD

A. Inleiding
B. Doel
C. Werkwijze
D. Conclusies *(Tekst; Provincie Zuid-Holland)*

Hoofdstukken

1. Functionele molenstatus *(Tekst; Provincie Zuid-Holland)*
2. Historische & landschappelijke molencontext
3. Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen
4. Windvang
5. Maatschappelijke invulling

Bijlagen

A. Interview molenaar/eigenaar
B. Redengevende beschrijving monument
C. Geraadpleegde literatuur en websites
D. Molenbiotooprapport 2009

A. Inleiding

Het begrip molenbiotoop is geïntroduceerd om de windvang van en het zicht op een traditionele windmolen aan te duiden. Provincie Zuid-Holland heeft in haar Omgevingsverordening regels opgenomen ter bescherming van de molenbiotoop, om hiermee voldoende wind en zicht te waarborgen ten behoeve van de molens. De provinciale regels werken door in de gemeentelijke bestemmingsplannen of in de toekomst het omgevingsplan. Hierin wordt rondom de molen een cirkel met een straal van 400 meter opgenomen waarbinnen de maximale hoogtes van objecten zijn afgestemd op de molen.
Bij een beleidsherziening is de directe omgeving van elf Zuid-Hollandse molens aangewezen als bijzondere molenbiotoop. De Herder in Leiden is daar één van.

Een bijzondere molenbiotoop houdt in dat, indien er ontwikkelingen plaatsvinden binnen een afstand van 400 meter van de molen, de molen en molenbiotoop op een goede manier ruimtelijk ingepast dienen te worden. Niet alleen de windvang en het zicht, maar ook de landschappelijke context, de functionele status en de maatschappelijke status zijn aspecten om mee te wegen.

B. Doel

Het doel van de Provincie Zuid-Holland is om met de molenbiotooprapporten een handleiding op te stellen aan de hand waarvan kan worden beoordeeld of bij een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling binnen de grenzen van één van deze elf bijzondere molenbiotopen wordt voldaan aan het criterium dat molen en molenbiotoop op een goede manier ruimtelijk worden ingepast.

C. Werkwijze

Het projectteam van Dorp, Stad en Land heeft samen met de Provincie Zuid-Holland een onderzoeksmethode samengesteld die recht doet aan de waarden van de molen. De provincie heeft 5 aspecten benoemd op basis waarvan waarden kunnen worden toegeschreven aan de molenbiotoop. Deze 5 aspecten zijn nader onderzocht en uitgewerkt door Dorp, Stad en Land en fungeren als nulmeting. Daarnaast zijn de molenaars/eigenaren voorafgaande aan het onderzoek geïnterviewd. De uitkomsten hiervan zijn in bijlage A opgenomen. De opgehaalde informatie is zoveel mogelijk verwerkt in de analyses. De molen zelf is niet onderzocht.

De 5 aspecten die zijn onderzocht en in beeld gebracht lichten we hier kort toe.

1. Functionele molenstatus

Dit is een beschrijving van de actuele functionele status van de molen, aangeleverd door de Provincie Zuid-Holland.

2. Historische & landschappelijke molencontext

Om te kunnen begrijpen wat er nu nog aanwezig is, zijn historische kaarten geanalyseerd. Niet alleen het gebied direct om de molen, maar ook een groter geheel van land en water is in kaart gebracht. Als methodiek is gekozen voor de Landgoederenbiotoop die de Provincie Utrecht heeft ontwikkeld. Terminologie en legenda's van die methodiek zijn overgenomen.
Een beschrijving in beeld en woord van die elementen die direct samenhangen met de aanwezigheid van de molen.

3. Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen

Op kaart zijn de relevante en te behouden zichtlijnen vastgelegd met een beknopte beschrijving.

4. Windvang

De actuele toestand van de windvang van de molen is gevisualiseerd met behulp van GIS en het Actueel Hoogtebestand en een actuele serie van 8 omgevingsfoto's in de 8 hoofdwindrichtingen. Een beknopte beschrijving van de molenbiotoop ter plaatse, aangeleverd door de provincie Zuid-Holland, gaat hieraan vooraf.

5. Maatschappelijke invulling

De beschrijving van de actuele maatschappelijke invulling.

D. Conclusies

Molen De Herder bevindt zich in een verstedelijkt geraakte omgeving in de stad Leiden. Vanwege de beoogde transformatie van de stationszone in zuidelijke richtingen, is voor deze molen een bijzondere molenbiotoop aangewezen. Tijdens de ruimtelijke ontwikkeling van deze zone kan er daardoor flexibeler rekening gehouden worden met het belang van deze molen en de bijbehorende molenbiotoop. Nieuwe ontwikkelingen binnen deze bijzondere molenbiotoop, waarvan de plaats geometrisch is begrensd en verbeeld op kaart 15 in bijlage II van de Omgevingsverordening, zijn mogelijk mits de molen en molenbiotoop op een goede manier ruimtelijk worden ingepast. Hiervan is sprake als rekening wordt gehouden met de in dit molenbiotooprapport omschreven waarden van deze bijzondere molenbiotoop. Nieuwe ontwikkelingen mogen deze waarden niet onevenredig aantasten. Onderstaande aandachtspunten zijn hierbij van toepassing:

1. **Functionele molenstatus**
   Zaagvaardig houden van de molen. Eventueel de motoraandrijving herstellen, het tweede snelzaagraam en/of de lintzaagmachine weer operabel maken (zie ook pag. 7 en 8).

2. **Historische en landschappelijke molencontext**
   Behouden en versterken van het molenensemble langs de Haarlemmertrekvaart, in samenhang met De Maredijkmolen, de oorspronkelijke molenlocatie van De Faam en eventueel De Kikkermolen (zie ook pag. 25 en 26).

   Behouden, versterken en ontwikkelen van de aanwezige cultuurhistorische en landschappelijke waarden op en rondom het molenerf, zoals het balkengat, de ophaalbrug, de voormalige droogloods en de overige historische bijbehorende bebouwing (zie ook pag. 27 t/m 30).

3. **Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen**
   Behouden en versterken van de zichtlijnen van en naar de molen, zoals afgebeeld op pag. 32 (zie ook pag. 31 en 32).

4. Windvang

Waarborgen van voldoende windvang en openheid rondom de molen in de op pag. 34, 35 en 36 getoonde windrichtingen, met uitzondering van de richtingen waar de stationszone gelegen is (van ZZW over Z naar ZO), zodat de molen op regelmatige basis op windkracht in bedrijf kan blijven als zaagwerktuig. Het beter op de molen afstemmen van het hoge groen rondom het molenerf en in de directe omgeving, zoals bij de tennisvelden en langs het spoor, de Zweilandlaan, de Mariënpoelstraat, de Groene Maredijk en de Oegstgeesterweg (zie ook pag. 33 t/m 36).

5. Maatschappelijke invulling

Beter beleefbaar maken van het molencomplex door bijvoorbeeld het verbeteren van de (openbare) toegankelijkheid, het zicht op de molen en/of door informatievoorzieningen, indien zich hiertoe kansen aandienen (zie ook pag. 37 en 38).

Indien geoordeeld wordt dat de gemeente onvoldoende rekening houdt met bovenstaande richtpunten en een verslechtering van de windvang niet voldoende wordt gemitigeerd door het versterken van een andere waarde binnen de molenbiotoop, kan het wenselijk zijn dat een additionele financiële compensatie wordt afgesproken. Deze heeft tot doel om eventuele vervanging van draaigevoelige onderdelen van de molen zeker te stellen, een en ander naar analogie van de door Gedeputeerde Staten vastgestelde Compensatieregeling Molenbiotoop.

1 Functionele molenstatus

De actuele functie van de molen.

De Herder werd in 1884 gebouwd als opvolger van een paltrokmolen die op 5 september 1883 door blikseminslag verloren ging. Voor de herbouw werd gebruik gemaakt van de uit 1755 daterende en voor sloopt te koop staande houtzaagmolen De Kat uit Amsterdam.

Tot ongeveer 1926 is de molen volledig op windkracht in bedrijf gebleven voor de zagerij van de gebroeders Mulder. Na de installatie van moderne snelzaagramen en het plaatsen van een elektromotor werd tot 1941 de windkracht niet meer gebruikt. In dat laatste jaar werd het zaagwerk met kunst- en vliegwerk weer geschikt gemaakt voor de windkracht in verband met de uitgebroken Tweede Wereldoorlog. Hiervoor kreeg de molen ook een wiekverbetering om een hoger rendement te krijgen. Aan de achterzijde van de Oud-Hollandse voorzomen werd een stroomlijnneus aangebracht, zogenaamde 'half-verdekkering' zoals de molenmakers van Verbij dit in de directe omgeving wel meer toepasten. Met grote vliegwielen voorzien van grote drijfriemen werden de snelzaagramen aangedreven. Evengoed kwam de molen direct na de oorlog weer tot stilstand.

Een restauratie in 1965/66, waarbij onder meer nieuwe roeden werden gestoken, leidde niet tot het opnieuw gebruikmaken van de windkracht. Er werd machinaal gezaagd, het buitenwerk werd onderhouden maar het wiekenkruis stond stil. Dit duurde tot 1975, toen molenmaker en vrijwillig molenaar Wim van Krieken weer regelmatig met de molen ging draaien. Eind jaren '70 beëindigde de fa. Gebr. Mulder het bedrijf en ging de molen in 1978 over in handen van de huidige particuliere eigenaar dhr. Proper.

In die tijd was de molen toe aan een veelomvattende restauratie. Al langer was bekend dat met name de vierkante onderbouw slecht was, maar niemand kon vermoeden dat, zoals onderzoek in 1987 uitwees, de molen nog maar op twee van de vier poten stond. Dit jaar draaide de molen voorlopig voor het laatst.

Een door de eigenaar voorgesteld plan om de molen draaivaardig te restaureren maar tevens ook in te richten als woning, stuitte eind jaren '90 op veel weerstand in molenkringen. Hierop werd de begonnen restauratie stilgelegd en was er sprake van een impasse. Wel werd de molen wind- en waterdicht gemaakt. Nadat er een tijdlang niets gebeurde, werd er uiteindelijk een goed compromis gevonden: de molen werd gerestaureerd in de staat van na 1926 en naast de molen werd een woning gebouwd in stijl, sterk lijkend op de zaagschuren van de molen.

De oude snelzaagmachine met horizontaal zaagraam uit 1920 werd teruggeplaatst en deze werkt momenteel alleen op windkracht. Van de motoraandrijving is geen sprake meer, maar deze zou in een later stadium alsnog operabel

gemaakt kunnen worden voor zaagdemonstraties op het moment dan het aan voldoende wind ontbreekt. Het andere horizontale snelzaagraam dat zich in de hal grenzend aan de molen bevindt, is niet meer zaagvaardig. Hoger in de molen resteren van de oorspronkelijke zaaginrichting van vóór 1920, naast het bovenwiel en de bovenschijfloop, ook nog het spil- en krukwiel. Wat bij de restauratie niet terugkeerde was de lintzaagmachine, die overigens nog wel in onderdelen in de molen ligt opgeslagen. Verder verplaatste men de houten hijskraan, die altijd voor de molen stond, naar de andere kant van de molen naast de vijver.

Sinds 2011 draait de molen weer volop dankzij de inzet van vrijwillige molenaars. In de afgelopen jaren hebben tal van herstelwerkzaamheden plaatsgevonden, waarbij onder andere het gevlucht is aangepakt en het rietdek op achtkant en kap werd vervangen. Momenteel is de molen in goede staat en zaagvaardig op de wind. Er is sprake van een bijzondere inrichting die tegenwoordig nergens anders meer is te vinden. Het achtkant laat daarnaast nog steeds de sporen zien van de oude inrichting met krukas en zaaghoofden. Een oude houten roede doet dienst als draagbalk voor de koningspil. Verder zijn er inkepingen aanwezig die erop duiden dat recht onder de koningspil een groot vliegwiel heeft gedraaid. Waar dit wiel voor heeft gediend is tot op heden niet duidelijk.

2 Historische en landschappelijke molencontext

Historische en landschappelijke ontwikkeling van de molencontext

Om de relatie tussen de individuele molen en het omliggende landschap te begrijpen en op waarde te schatten, kijken we naar de historische ontwikkeling van het gebied en de rol van de molen daarin. Middels een serie historische kaarten door de jaren heen wordt verduidelijkt hoe het landschap zelf maar ook de rol van de molen daarin is veranderd. Vervolgens worden de verdwenen en aanwezige relaties tussen molen en omgeving op 3 schaalniveau's geanalyseerd en vastgesteld.

Molencontext op 3 schaalniveau's

Molenzone
Een molenzone is een gebied waarin zich, min of meer aaneengesloten, verscheidene historische molenplaatsen en molencomplexen, bevinden. Kenmerkend voor een molenzone is zowel de ruimtelijke en/of (waterstaatkundig-) functionele samenhang als de beleefde samenhang tussen de molenplaatsen en -complexen. De samenhang wordt gevormd door de lange lijnen in het landschap als weg- en waterstructuren, polderboezemsystemen en het omringende natuur- en cultuurlandschap. De Herder was een zaagmolen, buitendijks gelegen langs de Haarlemmertrekvaart. Aan de Haarlemmertrekvaart en aan de Singel waren veel molens gesitueerd. Dit waren zowel industriemolens als poldermolens. Langs de Haarlemmertrekvaart waren ze strategisch gelegen voor de af en aanvoer van goederen en de lozing van polderwater. De situering buiten de stadswal in het open landschap was gunstig voor de windvang. Er zijn nog enkele molens in deze zone aanwezig. De stedenbouwkundige ontwikkelingen en toename van infrastructuur heeft de ruimtelijke samenhang wel aangetast.

Moleninvloedsfeer
Een moleninvloedsfeer omvat:

- de individuele molenplaats zelf die bestaat uit de molen, het molenerf, de moestuin, bijgebouwen, paden, wateren en beplanting;
- (delen van) een molenensemble of molencomplex zoals een molengang, (tussen-)boezems en kaden en (delen van) paden en wegen, wateren en beplanting;
- de molenbiotoop; een juridisch vastgelegde cirkel met een straal van 400 m. (tenzij anders aangegeven) om de windvang rond de molen te garanderen.
- zichtrelaties van de molen naar de omgeving en vanuit de omgeving naar de molen en/of molenensembles.

Profiel van Leiden. Gezicht op Leiden vanuit het noorden.
Haarlemmertrekvaart en de molens De Herder en De Hooiberg.
Door P.W.M. Trap naar C.J. Bos. Ca. 1850 (Bron: Erfgoedleiden en Omstreken)

- een buffer waarbinnen sprake is van relaties tussen de molen en haar omgeving. Deze omvat bovengenoemde aspecten en delen van de onderliggende landschappelijke onderlegger zoals agrarische en/of poldercomplexen, en basisstructuren als primaire weg- en waterstructuren als rivieren, vaarten en boezems.

Door stedelijke ontwikkelingen is De Herder nu geïsoleerd gelegen. De relatie tussen de molen en de omgeving is minder goed afleesbaar. Fragmenten van historische lange lijnen, groenstructuren en omringende molenplaatsen maken onderdeel uit van de moleninvloedssfeer van De Herder.

Molenplaats en molenensemble

- de individuele molenplaats zelf bestaat uit de verschillende onderdelen als de molen (-restanten), het molenerf, de moestuin, bijgebouwen, paden, wateren en beplanting;
- een molenensemble heeft betrekking op de directe omgeving van de molenplaats en haar ruimtelijk - functionele samengang. Dit kan (een deel van) een molencomplex zoals een molengang omvatten en (tussen-)boezems en kaden en (delen van) dijken, paden en wegen en wateren en beplanting.

Molenplaatsen van industriemolens waren bedrijvige plekken. De werven werden waar nodig aangepast aan de activiteiten en opslag van materialen. Ruimtelijk en visueel vormde de molenplaats van De Herder duidelijk een molenensemble met de Maredijkmolen. De visuele relatie is nog sterk aanwezig. De ruimtelijke relatie is door de aanleg van de Oegstgeesterweg sterk aangetast.

Houtzaagmolen De Herder gezien van de Haarlemmerweg naar het noordwesten. 1972. Bron: Erfgoedleiden en omstreken

Huidige stedenbouwkundige context

De Herder is gelegen ten noorden van de historische binnenstad van Leiden en de Haarlemmertrekvaart. De Haarlemmertrekvaart was een belangrijke verbindingsroute tussen Leiden en Haarlem.
Zoals te zien op de luchtfoto bevonden zich in het gebied aan de Haarlemmertrekvaart meerdere polder- en industriemolens en buitenplaatsen als Oud-Poelgeest.

Molen De herder stond in een open landelijk gebied. De molen staat nu in de stadsrand en is door infrastructuur en verstedelijking geïsoleerd gelegen en minder zichtbaar.

Luchtfoto uit 2020 (Bron: Streetsmart/Cyclomedia)

molen (-restant) aanwezig
molen verdwenen

Op de kaart zijn De Herder en omringende aanwezige en verdwenen molens aangegeven langs de Haarlemmertrekvaart ten noorden van de historische binnenstad van Leiden.

Historische ontwikkeling molencontext

De 17de eeuw: Industrie en poldermolen

Op de afbeeldingen uit 1635 en 1648 is te zien dat op de huidige molenplaats van De Herder al een volmolen stond. In volmolens werd wol gevild. Vilt was een tussenproduct van wol naar laken. Leiden had tot de 15de eeuw een leidende rol in de Europese lakenindustrie. Op de kaart uit 1635 is te zien dat op de Molenplaats van De Herder een wip-volmolen stond.

Rond De Herder bevonden zich in die tijd meerdere zaagmolens en volmolens. De zone langs de Haarlemmertrekvaart was in feite een industriegebied.

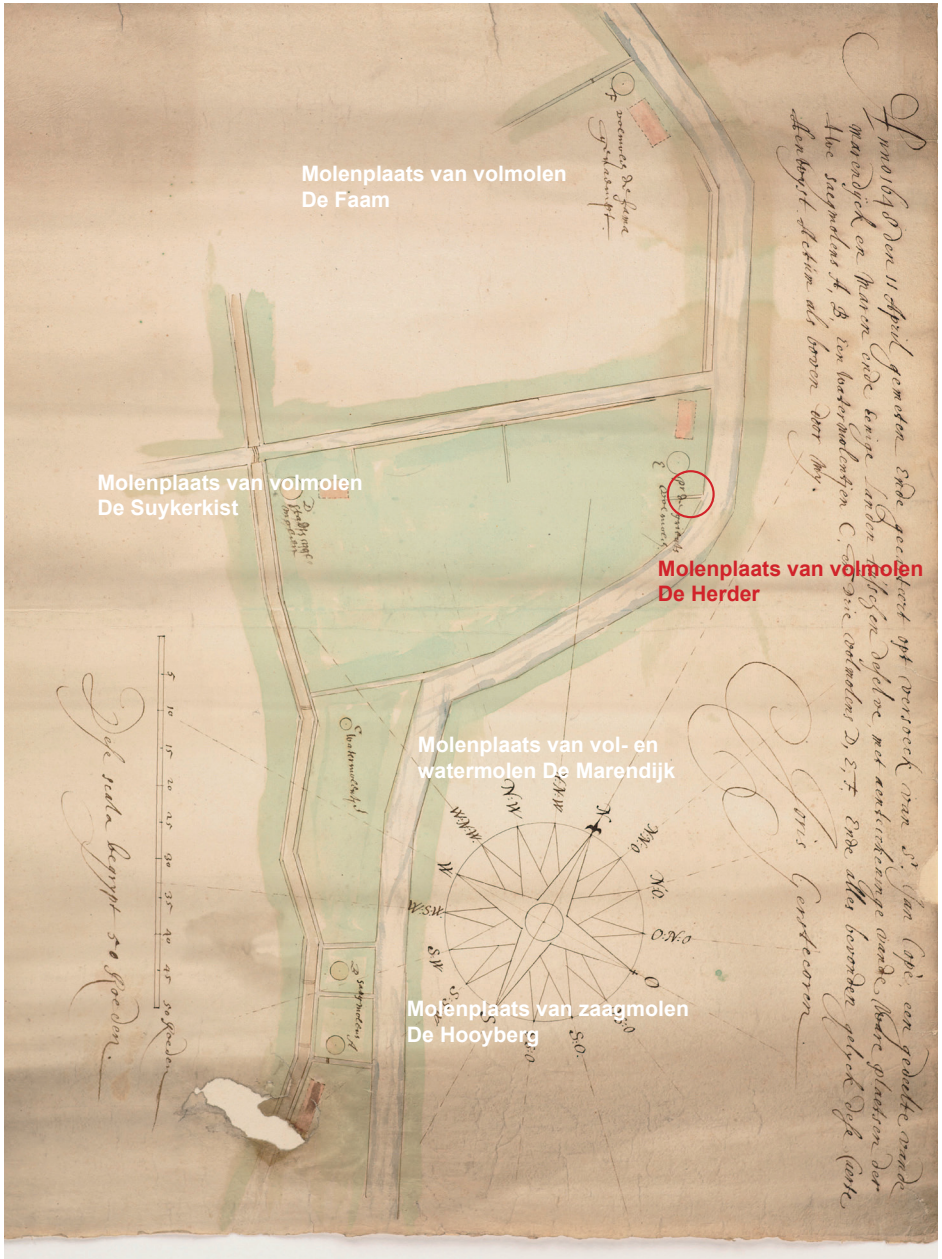

Op deze kaart uit 1648 is de voormalige molenplaats van De Maredijkmolen te zien.
Kaart van Joris Gerstecoren uit 1648. Kaart van een Gedeelte van de Marendijck en Maren ende eenige landen tusschen deselve (Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken)

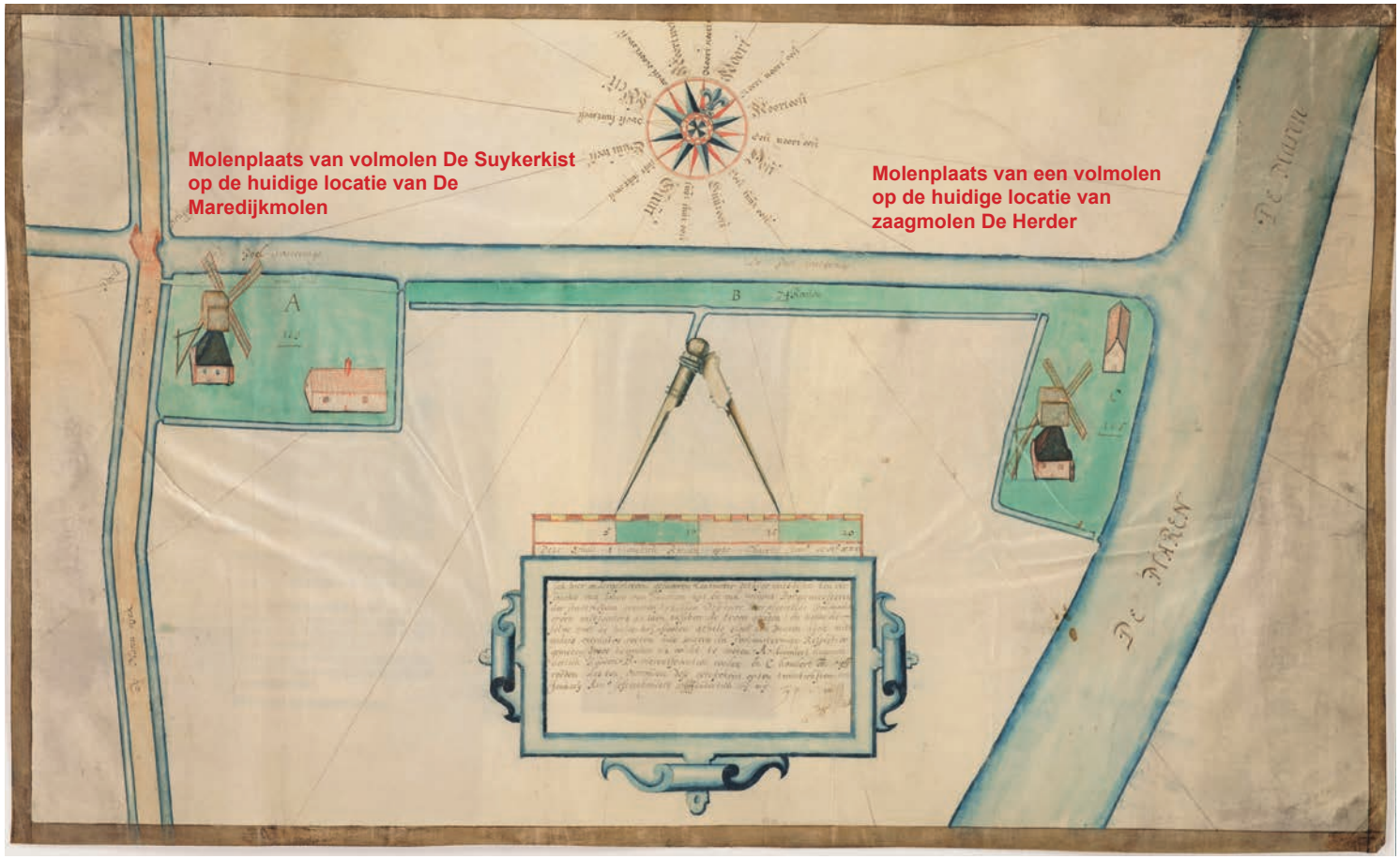

Jan Pietersz Dou (1635) Kaart van het land met twee wipvolmolens aan de Mare
(ELO PV_PV1322.1)

Historische ontwikkeling molencontext

18de eeuw

Op de eerste afbeelding uit 1778 is de molenplaats van zaagmolen De Herder te zien. In de omgeving bevinden zich de molenplaatsen van de poldermolen de Maredijkmolen en zaagmolen de Hooyberg. De molens hebben geen functie meer als volmolens.

De minuutplans uit 1818 en de detailkaart toont de De Herder in het buitendijkse gebied aan de Haarlemmertrekvaart. De molenplaats ligt op een kruispunt waar de Stinksloot aantakt op de Haarlemmervaart. Deze watergang verbindt De Haarlemmertrekvaart met De Zijl ten oosten van Leiden. De molenplaats ligt tussen twee watergangen in die beide de naam Poelwetering hadden. Via de Poelwetering werd het polderwater uitgeslagen naar de Haarlemmertrekvaart.

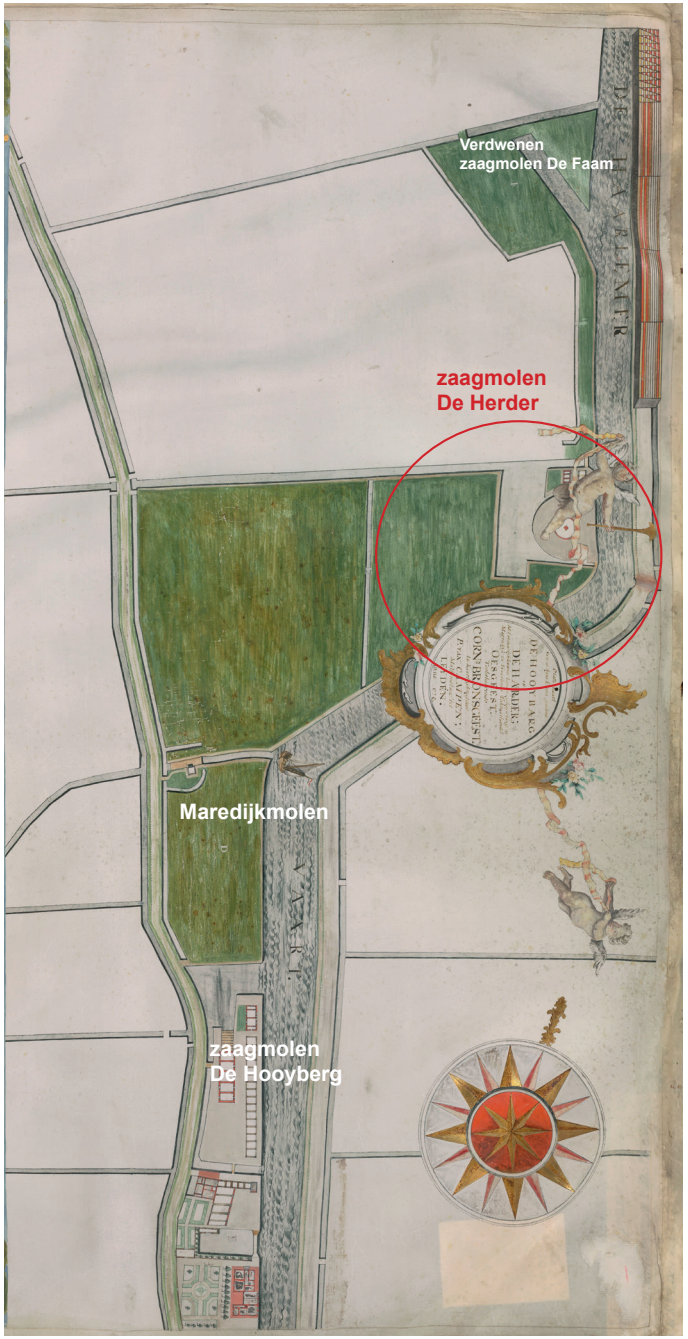

Molenplaats van De Herder op een kaart van Pieter van Campen (1778)
Platte kaart van de bijde Erven genaamd de Hooybarg en de Harder
(Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken)

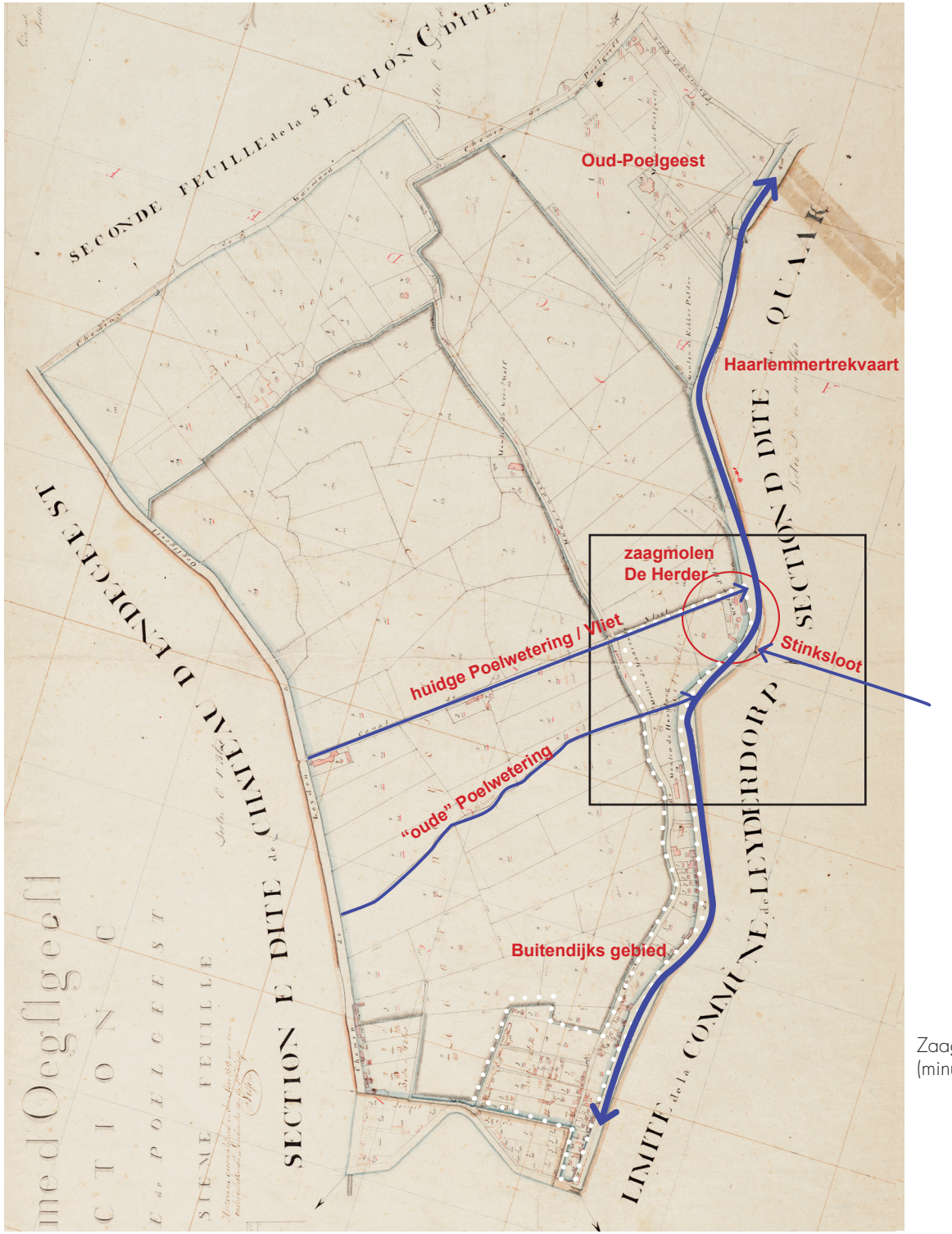

Zaagmolen De Herder langs de Haarlemmertrekvaart
(minuutplans 1818, Bron: RCE)

Historische ontwikkeling molencontext

Naoorlogse ontwikkelingen

In de tweede helft van de 20ste eeuw verstedelijkt de omgeving en raakt De Herder steeds meer geïsoleerd. De Oegstgeesterweg en de aangepaste loop van de Haarlemmertrekvaart snijden De Herder af van de molenplaats van poldermolen de Maredijkmolen. Door de aanleg van de Heemtuin ten noorden van de molenplaats wordt De Herder onderdeel van een parkachtig landschap met een verbinding naar Landgoed Oud-Poelgeest.

Langs de Haarlenmmerweg liggen woonboten die het zicht op de molenplaats blokkeren. Vanaf de Haarlemmervaart is de molen vaak in groen gehuld maar bij benadering goed zichtbaar.

Zicht op zaagmolen De Herder met aanliggende panden, gezien naar het noordwesten ca. 1960. Op de voorgrond het pand Haarlemmerweg 77. Vervaardiger: Jansen, Balthus (Balt) Bartholomeus Marie.
(Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken)

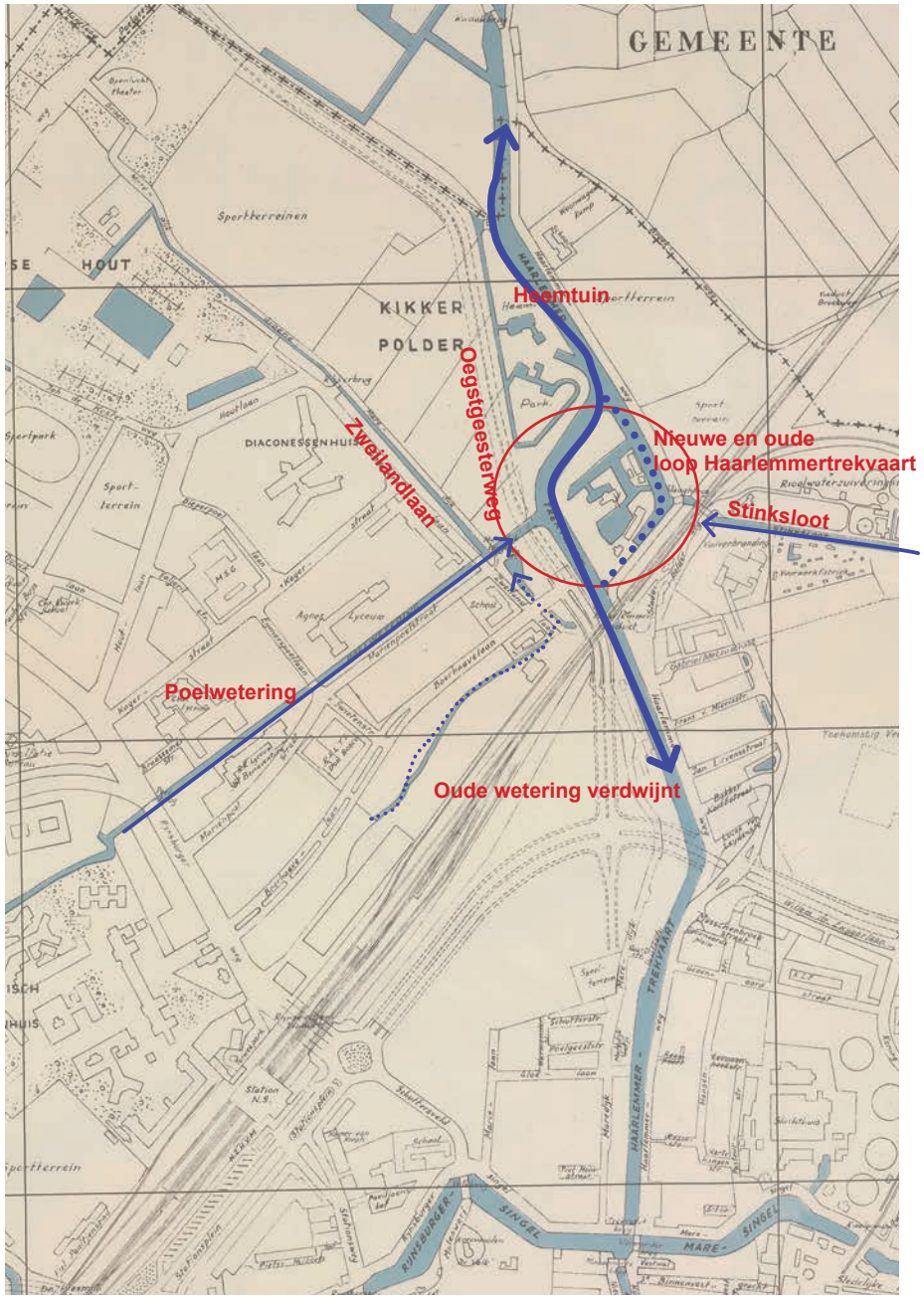

Situatie in 1966 op een kaart van Gemeentewerken Leiden. Met de verlegging van de loop van de Haarlemmertrekvaart en de aanleg van de Oegstgeesterweg wordt de Maredijkmolen afgesneden van de Molen De Herder. (Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken)

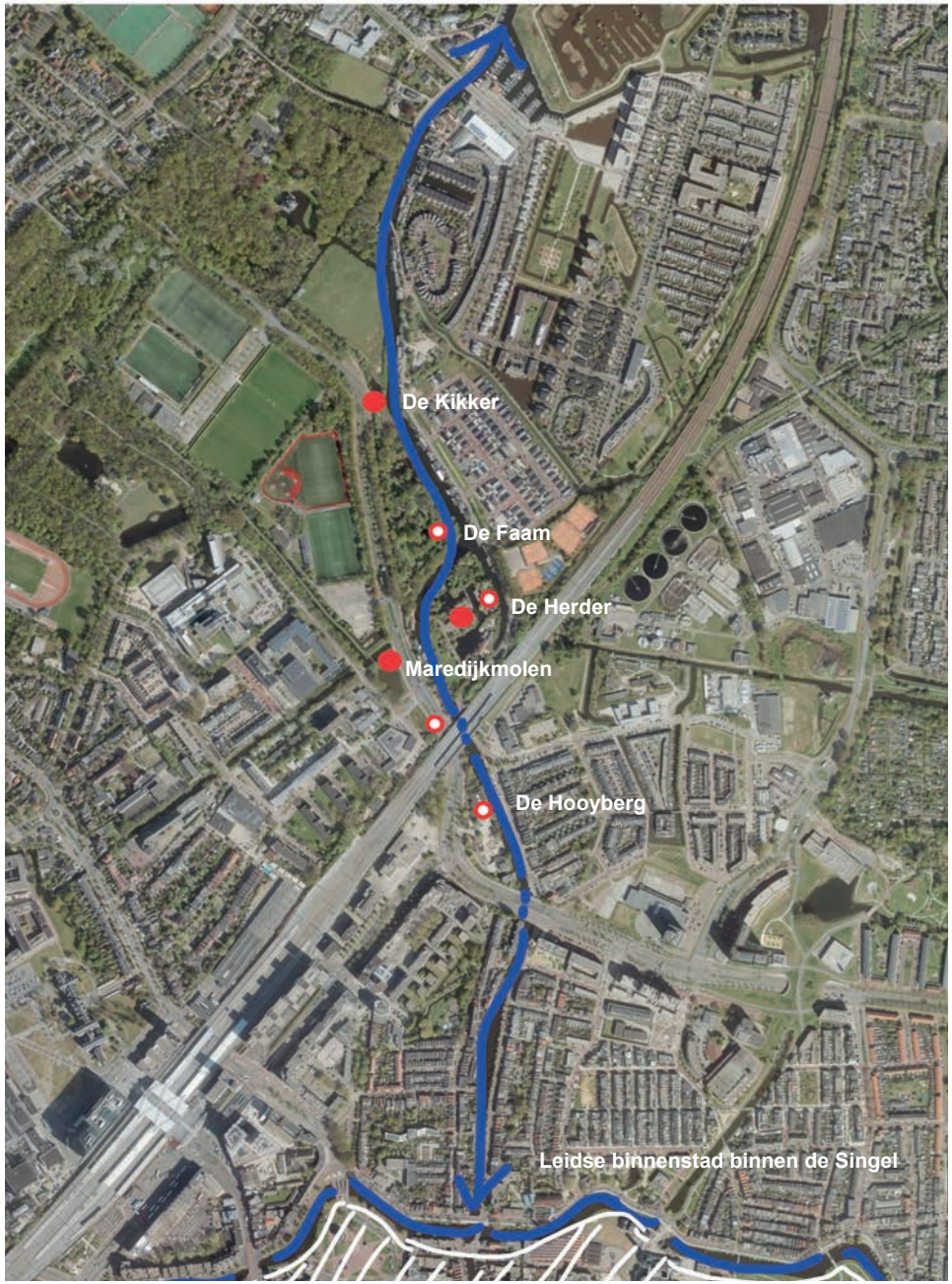

Op de luchtfoto uit 2020 is de huidige situatie van de Maredijkmolen en omringende aanwezige en verdwenen molens aangegeven. Bewerking van luchtfoto (Bron: Streetsmart/Cyclomedia)

Molenzone en Moleninvloedsfeer

Landschappelijke onderlegger & basisstructuren

De Herder lag op een kruispunt aan lange historische lijnen in het landschap.

- De Haarlemmertrekvaart was een belangrijke waterverbinding tussen Leiden en Haarlem waar goederen, mensen en grondstoffen op trekschuiten vervoerd werden. Op het jaagpad, de huidige Haarlemmerweg, werden de schepen voortgetrokken door paarden en mensen.
- In de buitendijkse zone langs de Haarlemmertrekvliet ten noorden van de stadswal bevonden zich allerlei werven waaronder de zaagmolen werven.

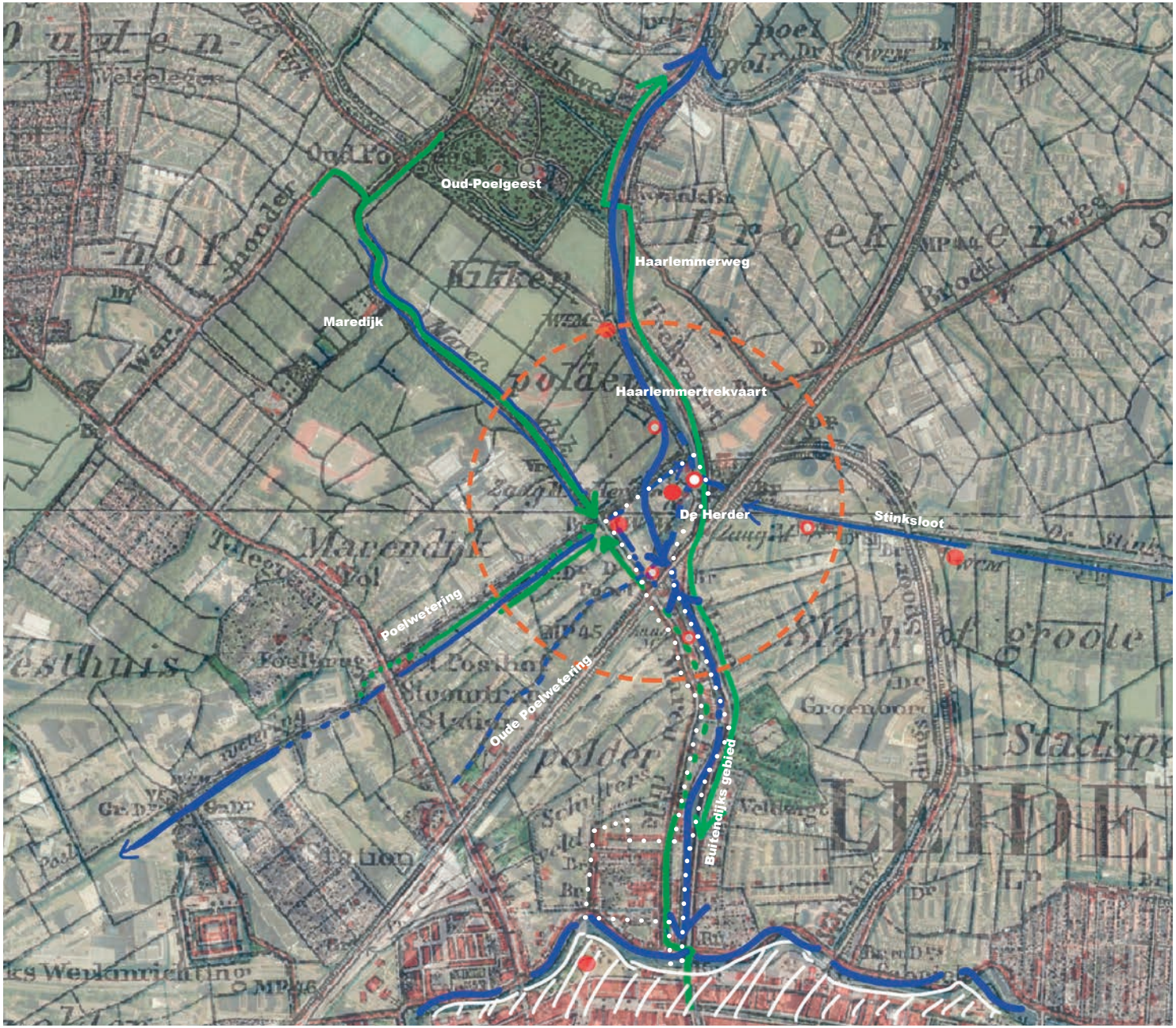

molen (-restant) aanwezig
molen verdwenen
landmark
bijgebouwen aanwezig
bijgebouwen verdwenen
beeldbepalende beplanting
lijnvormige bebouwing aanwezig
lijnvormige bebouwing verdwenen
molenbiotoop
basisstructuur water aanwezig
basisstructuur water verdwenen
water-lijnen aanwezig
water-lijnen verdwenen
wegen aanwezig
wegen verdwenen
paden aanwezig
paden verdwenen
watervlakken aanwezig
watervlakken verdwenen
molenerf en -land aanwezig
molenerf en -land verdwenen
moestuin en -land aanwezig
moestuin en -land verdwenen
brug/heul/sluis aanwezig
brug/heul/sluis verdwenen
molenzone
moleninvloedsfeer

Molenbiotoop en historische basisstructuren.

Moleninvloedsfeer

Op de tekening uit 1778 is de ruimtelijke en visuele samenhang tussen de stadsmolens op de stadswal en de molens aan de Haarlemmertrekvaart goed te zien.

Op de cultuurhistorische kaart van Zuid-Holland zijn de molenbiotopen in de omgeving te zien. Door de infrastructuur is de samenhang tussen de molens aan de Singel en die rondom de Maredijkmolen nauwelijks beleefbaar.

Tussen de zaagmolen De Herder en de Maredijkmolen en De Kikker is er nog wel een ruimtelijke en visuele samenhang. Samen met open restanten van de Maredijkpolder, de Kikkerpolder en het landgoed van Kasteel Oud-Poelgeest vallen de lange landschappelijke lijnen in de invloedsfeer van het molenensemble van de drie molens. De ruimtelijke en visuele samenhang tussen de Haarlemmerweg, de oostelijke oeverzijde van de vaart en De Herder is beperkt.

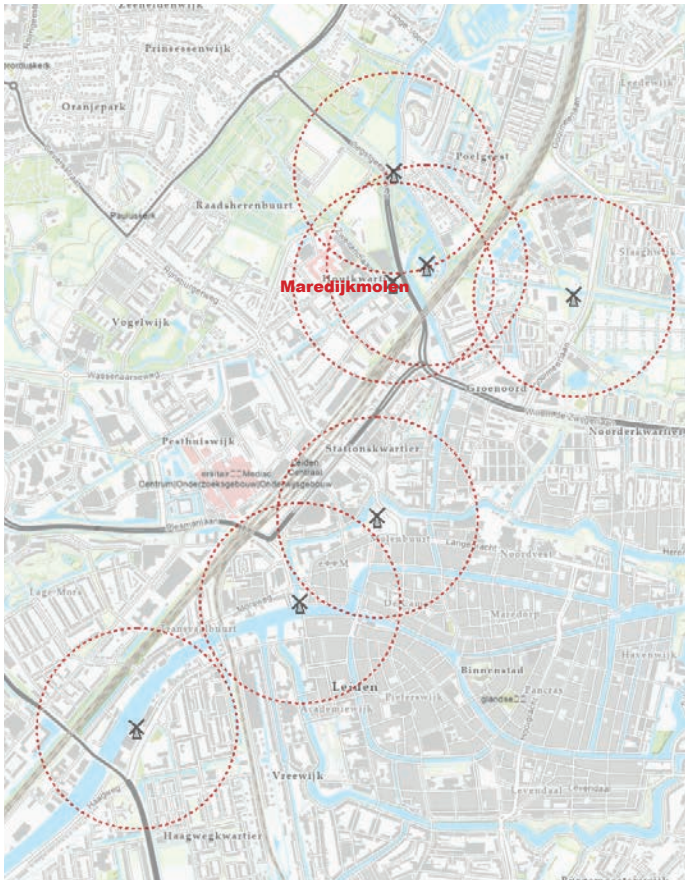

Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland met de huidige molenbiotopen (Bron: Provincie Zuid-Holland)

Molenpanorama langde Haarlemmertrekvaart en op de achtergrond de molens op de stadswal langs de singel van Leiden. De Maredijkmolen staat hier nog op haar oude plaats. Kaart van Pieter van Campen (1778) Platte kaart van de bijde Erven genaamd de Hooybarg en de Harder (Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken)

Moleninvloedsfeer van de drie molens en de omringende molenbiotopen.

Molenensemble

Samenhang van de twee molenplaatsen.

Zoals al blijkt uit de historische analyse, vormden de molenplaatsen van de zaagmolen De Herder en de Maredijkmolen een ruimtelijk, visueel en functioneel ensemble. Via het water en door paden en waren de molenplaatsen met elkaar verbonden.

Alhoewel de samenhang ruimtelijk is doorbroken door verlegging van de loop van de Haarlemmertrekvaart en de aanleg van de Oegstgeesterweg, is er een sterke visuele samenhang die door de waterloop van de Poelwetering wordt begeleid.

De groenstructuur van de Heemtuin koppelt De Herder aan de wipmolen De Kikker en het Langoed Kasteel Oud-Poelgeest.
Dit is vooral beleefbaar in de Heemtuin zelf en vanaf de Haarlemmertrekvaart en de Haarlemmerweg. Bijzonder is het balkgat van de voormalige molenplaats van molen De Faam in de Heemtuin.

Visuele samenhang tussen de beide molenplaatsen wordt door het restant van de watergang Poelwetering begeleid.

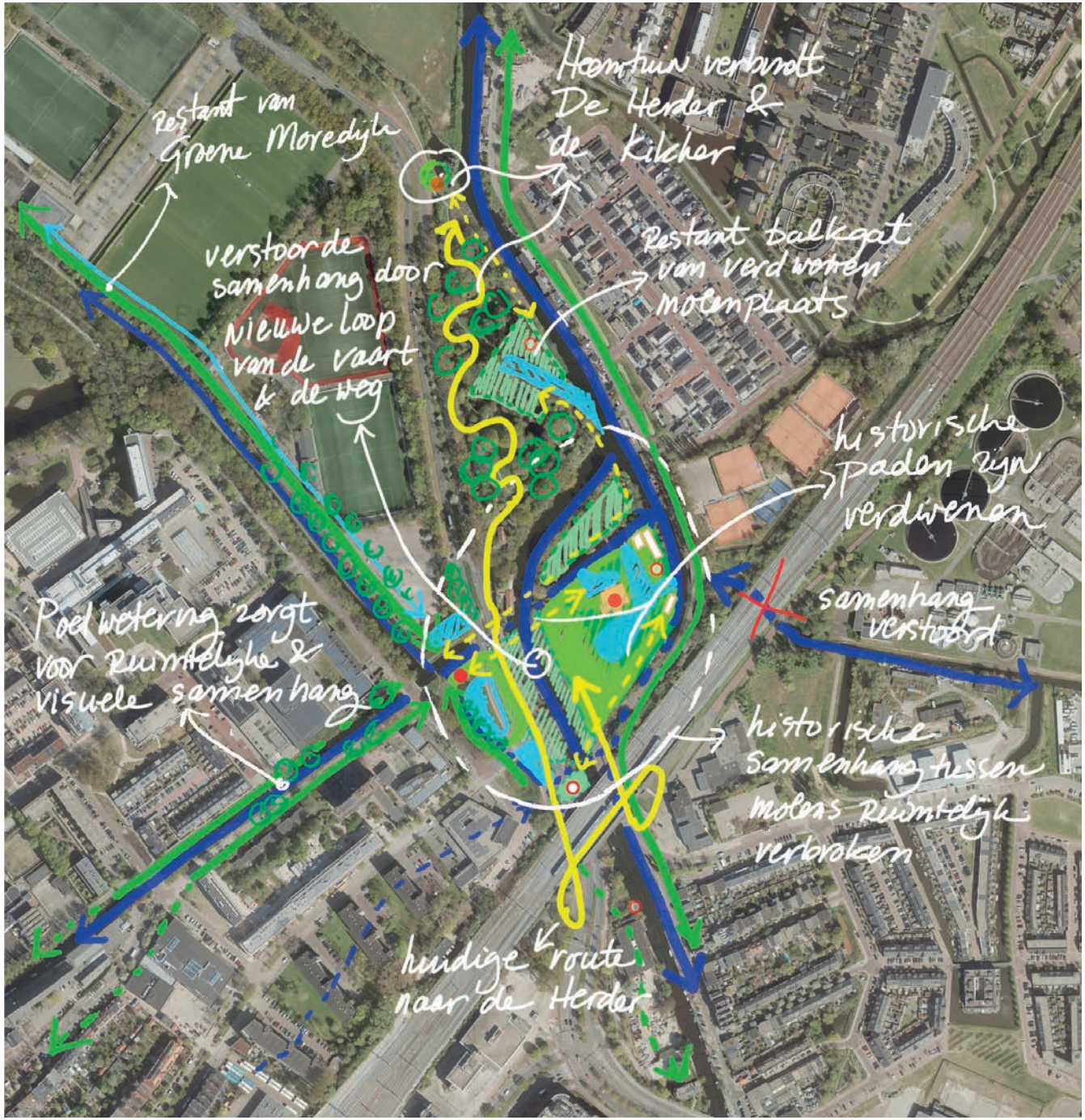

- molen (-restant) aanwezig
- molen verdwenen
- landmark
- bijgebouwen aanwezig
- bijgebouwen verdwenen
- beeldbepalende beplanting
- lijnvormige bebouwing aanwezig
- lijnvormige bebouwing verdwenen
- molenbiotoop
- basisstructuur water aanwezig
- basisstructuur water verdwenen
- water-lijnen aanwezig
- water-lijnen verdwenen
- wegen aanwezig
- wegen verdwenen
- paden aanwezig
- paden verdwenen
- watervlakken aanwezig
- watervlakken verdwenen
- molenerf en -land aanwezig
- molenerf en -land verdwenen
- moestuin en -land aanwezig
- moestuin en -land verdwenen
- brug/heul/sluis aanwezig
- brug/heul/sluis verdwenen
- molenzone
- moleninvloedsfeer

Het molenensemble

Molenplaats

De Herder langs de Haarlemmertrekvaart (Detail van de minuutplans 1818, Bron: RCE)

Molenplaats van De Herder op een kaart van Pieter van Campen (1778)
Platte kaart van de bijde Erven genaamd de Hooybarg en de Harder
(Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken)

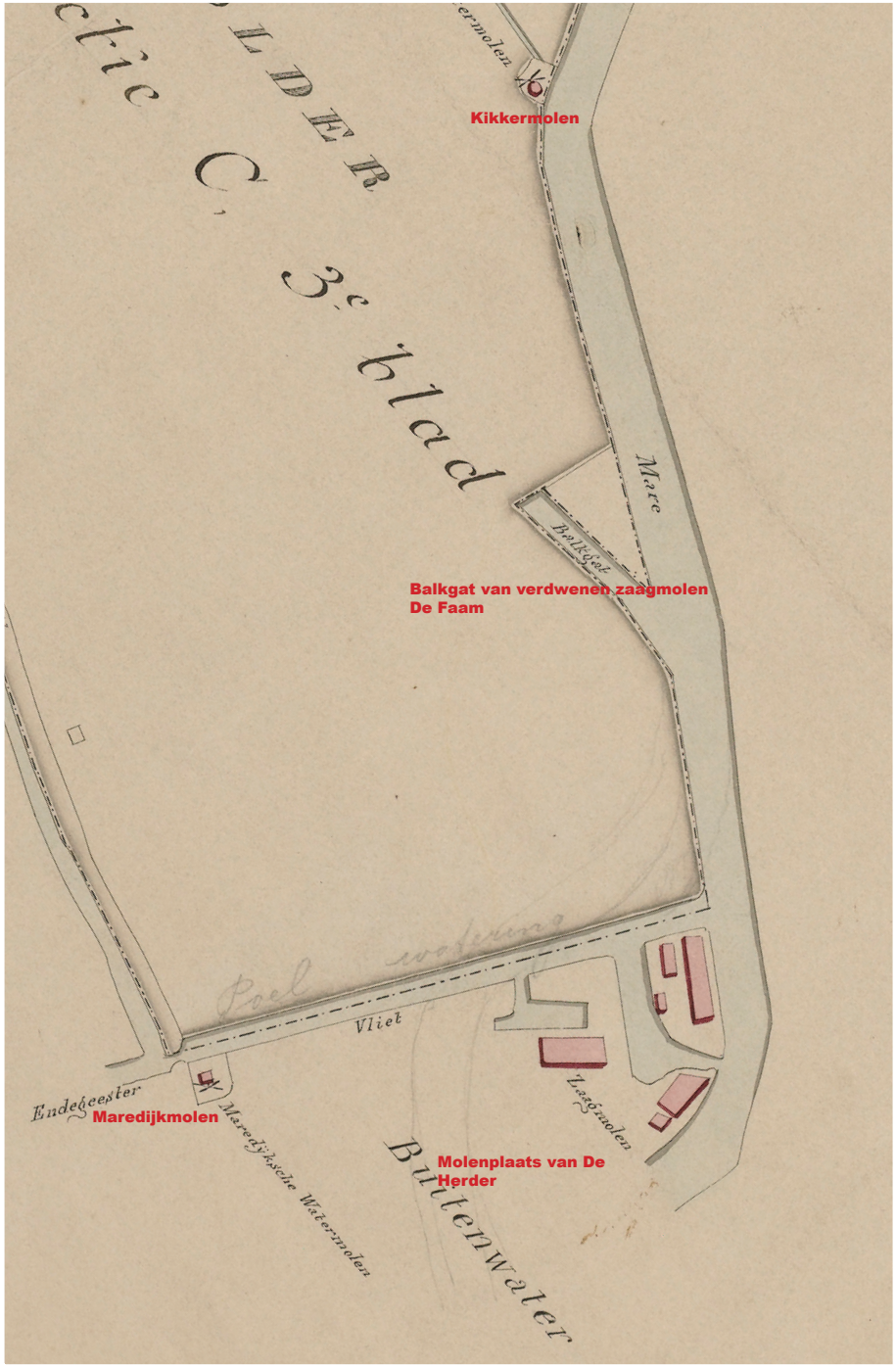

Het molenensemble van de twee molenplaatsen met duidelijke samenhang in 1897.

Molenplaats

Water en groenstructuren

Uit de historische analyse blijkt dat de molenplaats van De Herder aan veel verandering onderhevig is geweest. Tot tenminste de eerste helft van de 19de eeuw bevond de molen zich op een eilandje direct aan de Haarlemmervaart. Op de 18 de eeuwse kaart is vanaf dit eilandje een brug over de Poelwetering te zien die leidde naar het balkgat van de verdwenen molenplaats van molen De Faam en verder naar de Kikkermolen. Vanaf de 19de eeuw bevindt de molen zich op de huidige locatie. Er komt een tweede balkgat of haventje aan de Poelwetering.

Voor de ruimtelijke verankering en samenhang is vooral de relatie met de historische lange lijnen in het gebied en de relatie met de molenplaats en molenlanden van de Maredijkmolen van belang en de relatie via de Heemtuin met het balkgat van De Faam en molen De Kikker. Het molenland tussen De Herder en De Maredijkmolen is verdwenen door de verlegging van de Haarlenmertrekvaart en de aanleg van de Oegstgeesterweg. De molenplaats is door de infrastructurele ontwikkelingen en geisoleerde ligging minder goed bereikbaar.

- De historische waterstructuren als de oorspronkelijke balkgaten en de Poelwetering is aangetast.
- Nieuwe bebouwing is deels op/over de historische waterstructuren gebouwd.
- Relatie met het balkgat van de oude molenplaats van De Faam, gelegen in de Heemtuin, is verdwenen.

De molen

Zoals uit de historische analyse blijkt is de zaagmolen verplaats van haar ligging direct aan de Vaart naar haar huidige plaats. Vanwege haar functie was ligging aan het water voor de aan- en afvoer van hout noodzakelijk. Het balkgat, een hijskraan en de helling hebben een specifieke relatie met de molen die nader dient te worden onderzocht. Rond en tegen de molen aan zijn meerdere aan- en bijgebouwen gebouwd zoals een droogloods. De (historische) relatie van deze bijgebouwen met de molen en het molenbedrijf dienen nader te worden onderzocht.

Relatie met historische bebouwing

Er bevindt zich een band van bebouwing langs de (deels gedempte) Haarlemmervaart. Dit betreft deels historische bebouwing op de voormalige molenplaats. Naar deze bebouwing en de relatie met de molen en het molenbedrijf dient nader onderzoek te worden gedaan. In deze band bevindt zich ook jongere bebouwing. De toegomen bebouwing met terrassen dicht op de oeverlijn heeft geleid tot verdichting van de molenplaats.

Luchtfoto van de molenplaats

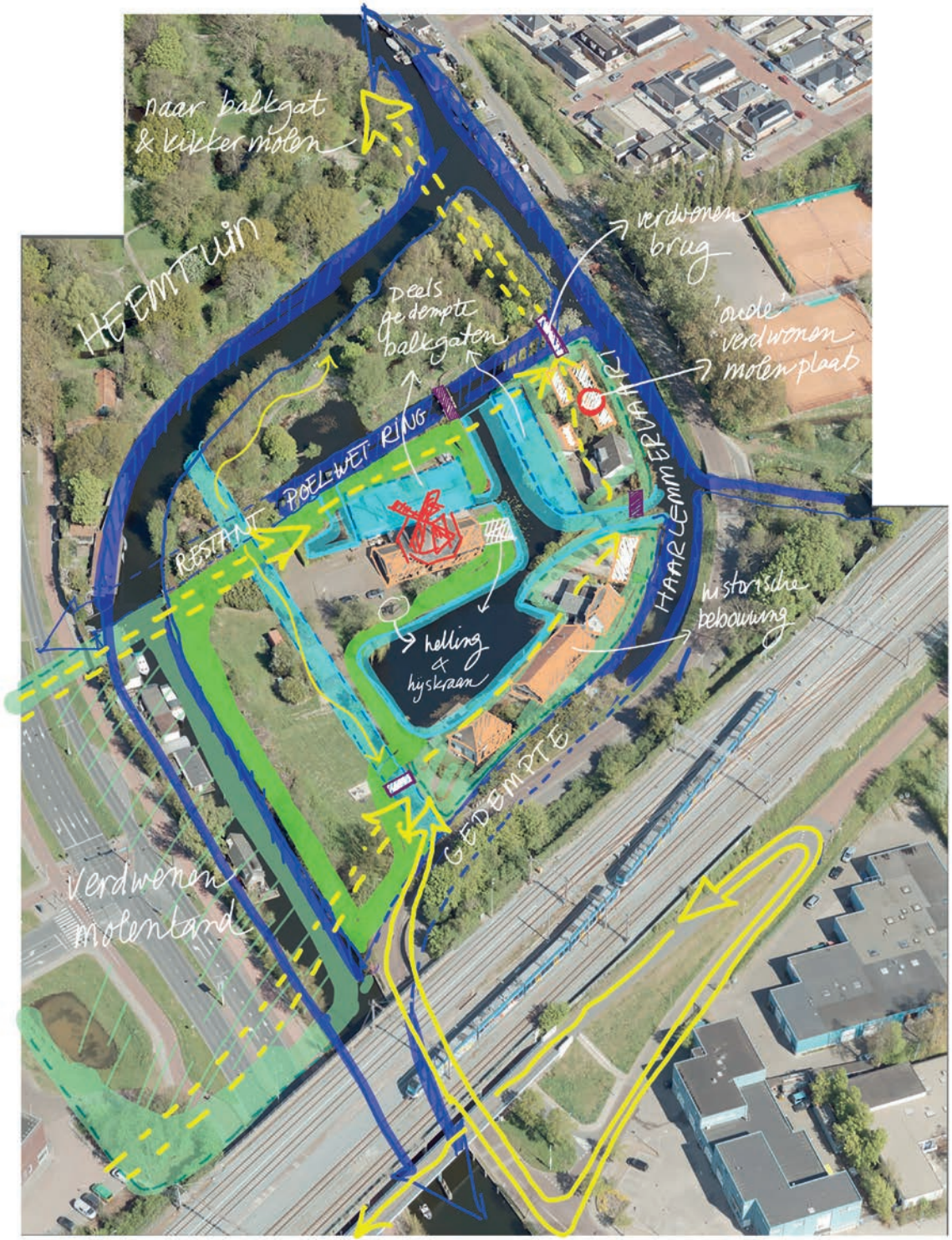

- molen (-restant) aanwezig
- molen verdwenen
- landmark
- bijgebouwen aanwezig
- bijgebouwen verdwenen
- beeldbepalende beplanting
- lijnvormige bebouwing aanwezig
- lijnvormige bebouwing verdwenen
- molenbiotoop
- basisstructuur water aanwezig
- basisstructuur water verdwenen
- water-lijnen aanwezig
- water-lijnen verdwenen
- wegen aanwezig
- wegen verdwenen
- paden aanwezig
- paden verdwenen
- watervlakken aanwezig
- watervlakken verdwenen
- molenerf en -land aanwezig
- molenerf en -land verdwenen
- moestuin en -land aanwezig
- moestuin en -land verdwenen
- brug/heul/sluis aanwezig
- brug/heul/sluis verdwenen
- molenzone
- moleninvloedsfeer

3 Zicht op de molen en belangrijke zichtlijnen

Ondanks zijn hoogte is molen De Herder maar vanaf enkele punten zichtbaar en dan nog vaak maar deels. Vanuit het westen is er zicht op de molen vanaf de Herdersbrug. Een mooie zichtlijn is er vanaf de kop van de Mariënpoelstraat waarbij op de voorgrond de Maredijkmolen en op de achtergrond De Herder zichtbaar is. Deze zichtlijn zou nog verder verlengd kunnen worden in de Mariënpoelstraat als er enkele bomen gerooid zouden worden op de kop van de straat en aan de Zweilandlaan. Andere zichtlijnen op de molen zijn er vanaf de Haarlemmerweg, bij de entree naar het molenterrein en uit oostelijke richting vanaf de Slaaghbrug. Deze laatste zichtlijn zou verbeterd kunnen worden door het opgaande groen langs het water terug te snoeien, waardoor ook de bruggetjes over het water beter zichtbaar worden. Tot slot is er, net als bij de Maredijkmolen, goed zicht op de molen voor het treinverkeer dat over het spoorviaduct passeert. De NS heeft ook een tijdje meebetaald aan de kosten voor het aanlichten van De Herder, wat nog steeds dagelijks gebeurt.

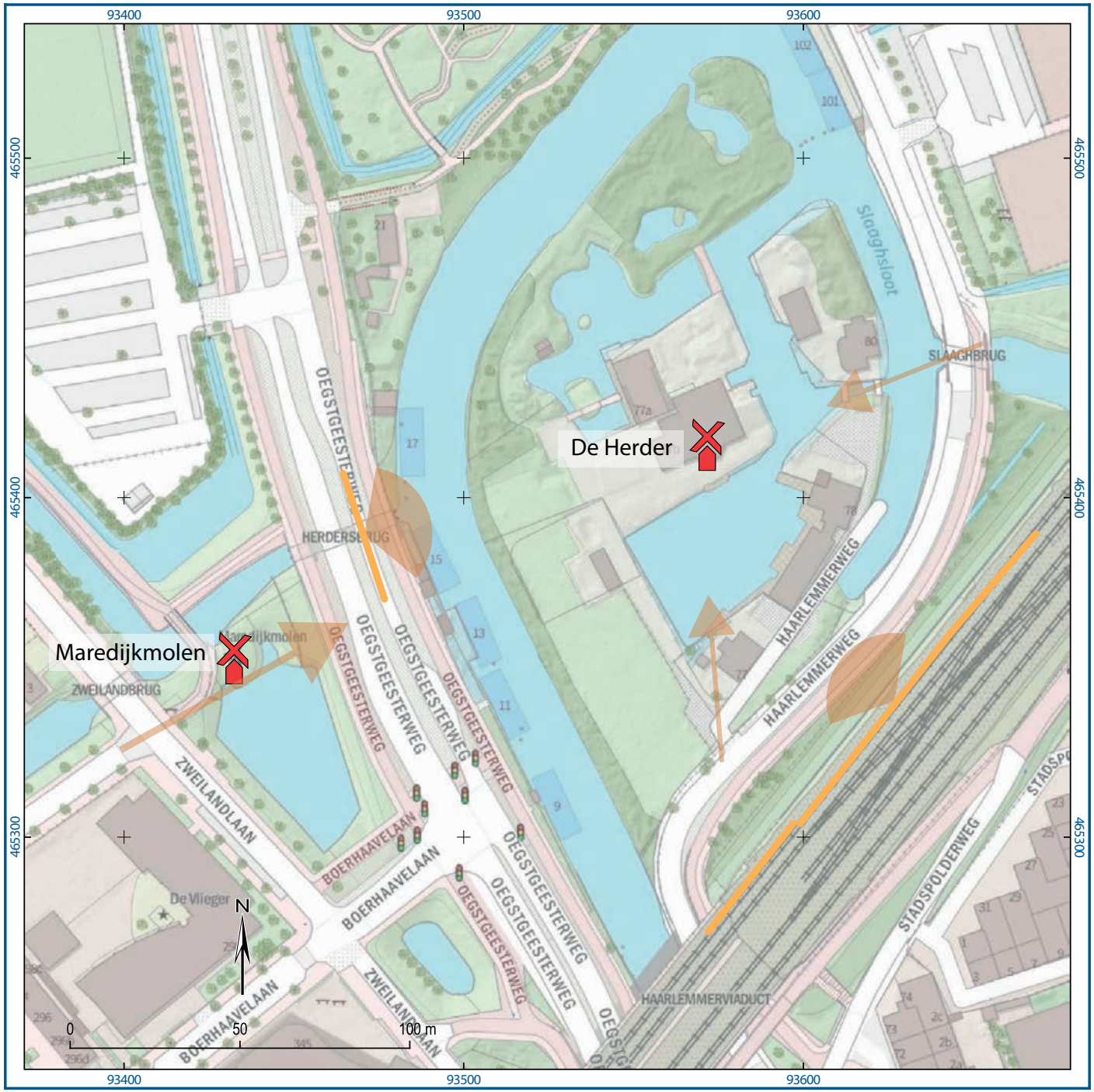

Molen

Zichtveld

Lengteas zichtveld

Zichtlijn

4 Windvang

De invloed van de nabije bebouwing en beplanting rond de molen op de toe- en afvoer van wind.

De Herder staat op een schiereiland dat nog goed herkenbaar is als oorspronkelijke molenwerf. In latere tijden zijn hier wel elementen aan toegevoegd die hier afbreuk aan doen, zoals enkele woningen die weliswaar in verglijkbare stijl zijn opgetrokken, maar met diverse uitbouwen en erfinrichting een kunstmatige aanblik geven. Dit wordt versterkt door enkele terrassen en zwembaden. Het molenerf wordt omringd door hoog opgaande beplantingen in vrijwel alle windrichtingen. Soms staan die op het eiland zelf, soms er buiten. In het noorden gaat het om een natuurlijk erfafscheiding van het eigen terrein met daarachter de Heemtuin van Leiden. Ten noordoosten vallen de veel te hoge bomen bij de tennisvelden op, die een waar windscherm vormen. Ten oosten gaat het vooral om bomen langs het spoor. Ten zuidoosten, zuiden en zuidzuidwesten gaat het om eigen erfbeplantingen met daarachter het stationsgebied van Leiden, dat in de komende jaren een transformatie zal ondergaan en waar veel hoogbouw zal verrijzen. Als dit eenmaal is gerealiseerd, dan zal er geen bruikbare wind voor de molen meer uit deze richtingen aanstromen. In zuidwestelijke en westelijke richtingen is op het eigen terrein veel groen teruggesnoeid of gerooid. Dit komt de windvang ten goede. Op grotere afstand ten westzuidwesten van de molen, achter de Maredijkmolen, staat nog wel drie enorme populieren op gemeentegrond en daarnaast werken de vele bomen langs de Zweiland erg windbelemmerend. Op het noordwesten is de woning van dhr. Proper in stijl gerealiseerd. Deze blijft netjes onder de stelling. Daarachter staan te hoge erfbeplantingen met daarachter de eveneens te hoge beplantingen van de Heemtuin Leiden.

Al met al heeft de molen een bedenkelijke windvang die ten gevolge van de stedelijke ontwikkeling verder achteruit zal gaan als er niet gecompenseerd wordt in het groen. Daar liggen zeker mogelijkheden, omdat de molen hier verreweg de meeste hinder van ondervindt.

legenda

algemeen

- locatie molen
- buffer 100 meter
- grens 400 meter

AHN3, meters t.o.v. NAP

- -5m en lager
- 0
- 5
- 10
- 15
- 30
- 60m en hoger

overschrijding in meters

- geen
- minder dan 1 m
- 1 - 2
- 2 - 4
- 4 - 6
- 6 - 10
- 10 - 15
- 15 - 20
- 20 - 30
- 30 - 40 m

gemiddelde overschrijding per windrichting in meters

- geen
- minder dan 0.2
- 0.2 - 0.4
- 0.4 - 0.8
- 0.8 - 1.2
- 1.2 - 1.7

0 200 400 m

N

De Herder

Molendatabase nr. 1026

Volledig binnen BSD

Foto's vanaf maaiveld in 8 windrichtingen (Opname juni 2021).

Z

ZW

W

NW

5 Maatschappelijke invulling

De educatieve, recreatieve of sociale betekenis van de molen voor zijn bredere omgeving.

De Herder vervult momenteel geen permanente recreatieve of educatieve functie. De molen draait gemiddeld zo'n 10 keer per jaar. Bij bijzondere gelegenheden als Open Monumentendag of molendagen wordt de molen ook opengesteld. Mensen zijn dan vaak verrast dat er midden in de stad zo'n groene oase als dit moleneiland aanwezig is. Incidenteel wordt de molen weleens verhuurd voor feesten of partijen: hiervoor is ook een klein podium in de molen aanwezig. De molen fungeert verder als markant herkenningspunt voor het passerende fiets, auto- en treinverkeer. Iedere avond wordt de molen aangelicht. Op het molenterrein zijn geen extra voorzieningen aanwezig.

Het podium in de houtzagerij

De balkenhelling achter de houtzagerij

Hijskraan op het molenerf (staat niet meer op de originele plek)

Een ophaalbrug op het moleneiland

Oude woning op het moleneiland

Voormalige droogloods op het moleneiland

Oude woning op het moleneiland

Bijlage A. Interview molenaar/eigenaar

Interview molen De Herder, Leiden
23 juni 2021

Eigenaar: Rob Proper
Molenaar: Philip Pijnnaken

Functies van de molen

Wat is momenteel de hoofdfunctie van de molen?

De molen staat eigenlijk alleen maar mooi te zijn. Er is geen enkele commerciële activiteit te bedenken die de hoeveelheid geld die ik eraan uitgeef kan billijken. Het is een schip van bijleg. Uiteraard krijgen we wel subsidie maar dat is maar een klein deel van wat er jaarlijks nodig is om de molen in stand te houden. Eigenlijk moet je een vriend met een molen hebben. Dan is het leuk. Dat geldt voor een boot of een vliegtuig, maar zeker ook voor een molen.
Ik woon hier op het terrein met bijna mijn hele gezin en een goede vriend. Ik heb de molen in 1978 gekocht, die toen in deplorabele staat verkeerde. Ik had een gentlemen's agreement met de gemeente gesloten dat ik hier langs het water een 30-tal woningen zou mogen bouwen. Met de opbrengsten van de gronduitgifte zou dan de molen gerestaureerd kunnen worden. Toen we eenmaal zover waren zat er een ander college van B&W. Die had er een heel ander idee bij en het hele plan ging niet door. Sindsdien ben ik alleen maar bezig geweest om de molen te herstellen. Hij is inmiddels in oude luister hersteld. De hele fundering en onderbouw is vernieuwd. Een paar jaar geleden is het riet vervangen.

Na de oorlog is de molen nog in bedrijf geweest. Toen ik de molen in 1978 kocht, deed de firma Mulder nog wel wat houthandel, maar dat was meer inkoop en doorverkoop. Incidenteel werd er nog wel wat gezaagd in de molen. De hele inventaris met alle gebouwen en machines is hier achtergebleven.
In de jaren 1960 is de molen opgelapt maar niet op een goede manier. Een molenaar heeft de molen daarna weer draaivaardig gemaakt, zodat hij ook op windkracht de zaagmachine kon aandrijven en niet enkel via de elektromotor die er in de jaren 1920 in geplaatst was. Maar de zaagmachine veroorzaakte zoveel trillingen dat de hele molen stond te schudden en er bij windstil weer rimpels in de vijver kwamen. We probeerden in de jaren 1980 met noodgrepen de molen draaiende te houden, totdat de Provincie in 1990 langskwam en vroeg waar we eigenlijk mee bezig waren. Toen zijn we gestopt met draaien. Maar de molen ging daarna nog harder achteruit. Het riet woei eraf en er was dringend onderhoud nodig. In 1995 is de molen onttakeld en daarna in twee fasen gerestaureerd.

Heeft de molen momenteel nog andere (maatschappelijke) functies?

Enkele keren per jaar, zoals op Molendag of Open Monumentendag, wordt de molen opengesteld voor publiek.

Wat zou(den) de belangrijkste functie(s) van de molen kunnen of moeten zijn?

Momenteel draait de molen nog maar zo'n 10 keer per jaar. We proberen het wel vaker, ook om de 60.000 omwentelingen per jaar te halen. Ik zou het als eigenaar geen probleem vinden als de molen vaker zou draaien. Als er bijvoorbeeld ieder weekend een molenaar

langs komt. Maar los van een algemeen gebrek aan mankracht moet je hier ook goed weten om te gaan met het privé-terrein van de bewoners rond de molen. Een vroegere molenaar bracht op een gegeven moment zijn hele familie mee, die vervolgens lekker met z'n allen in de tuin gingen zitten.
Verder heb je hier te maken met een houtzaagmolen en dat is toch een ambacht op zich. Als de houtzaagmachine aanstaat, is dat echt een flink geweld, waar je mee om moet kunnen gaan. Je zoekt dus eigenlijk iemand die daar ervaring mee heeft, maar aangezien er nog maar 9 houtzaagmolens zijn in Nederland zijn er ook niet veel mensen met kennis van dat ambacht.
Met een meubelmaker hebben we na de restauratie nog wel wat hout gezaagd. Die was bezig om gekapte bomen van de gemeente Leiden te bewerken tot boekensteunen en kandelaars. Met de gemeente hebben we toen de afspraak gemaakt dat hij elk jaar 15 gekapte bomen mocht uitzoeken die hier in het water gelegd werden en vervolgens in de molen gezaagd. Daarna kon hij de planken weer op komen halen. Uiteindelijk is dat project ook geëindigd omdat er best wel veel logistiek bij kwam kijken en de meubelmaker zich het terrein ook een beetje begon toe te eigenen en er slordig mee omging.

Kansen en bedreigingen

Zijn er nu of in de (nabije) toekomst belemmeringen of bedreigingen voor een goed functioneren van de molen?

Ik had het geluk dat ik op een gegeven moment mijn bedrijf kon verkopen en daardoor een gezellig bedrag tot mijn beschikking had. Ik kon het mij permitteren om uit eigen zak het grootste deel van de benodigde financiën voor restauratie van de molen te betalen. Dat heb ik gedaan omdat ik toestemming kreeg om naast de molen een woonhuis te bouwen. Eerst had ik het plan om in de molen te gaan wonen, maar daar kon ik geen hypotheek voor krijgen.
Tot op heden kan ik het mij permitteren om te investeren in de molen. Maar er zit een einde aan mijn aardse bestaan en mijn kinderen wil ik niet met het probleem van de instandhouding opzadelen. Er moet dus op enig moment iets komen om de molen financieel te onderhouden. Dat is iets waar ik volop over nadenk. Een van de dingen die ik bijvoorbeeld bij de provincie in de week heb gelegd is het oprichten van een fonds. Van de hoogbouw bij het station hebben straks meerdere molens last. Als we nu op voorhand met de gemeente in overleg gaan en zeggen dat voor iedere vierkante meter die daar gebouwd wordt boven een bepaalde hoogte een bepaald bedrag betaald moet worden door de ontwikkelaar. Dan stoppen we dat geld in een fonds waaruit molens via een bepaalde verdeelsleutel kunnen putten voor een bijdrage in de onderhoudskosten. Dan verslechtert de windvang weliswaar maar kunnen we het mechaniek van de molen blijven onderhouden en hem nog voor de prins laten draaien.
Ik heb er best begrip voor dat een molen als deze door de voortgaande bebouwingsdruk op een gegeven moment als werktuig niet meer kan functioneren zoals die ooit bedoeld is. Maar als de overheid dan roept dat molens in stand gehouden moeten worden terwijl het ontzettend moeilijk is om aan subsidie te komen om een molen enkel maar in stand te houden, dan heb ik daar wel problemen mee.
Het is ook niet helemaal eerlijk dat iedere molen, ongeacht zijn omvang en functie, evenveel instandhoudingssubsidie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed krijgt (de SIM-regeling van 60.000 euro). Deze molen krijgt bijvoorbeeld evenveel als de veel

kleinere Maredijkmolen hier vlakbij. Dat wordt nog wel aangevuld vanuit de provincie maar het is bij lange na niet toereikend. Bij een bijzondere molen als De Herder zou je eigenlijk van twee subsidie-eenheden uit moeten gaan: enerzijds de molen en anderzijds de zaagschuur.
Elk jaar is het weer een gevecht om te kijken hoe je de benodigde financiën bij elkaar scharrelt. In dat kader heb ik nu een plan ontwikkeld om hier een drietal huizen te bouwen, die passen binnen de molenbiotoop en via een soort mandeligheid van de nieuwe bewoners ook jaarlijks wat geld opleveren voor het onderhoud van de molen.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van de molenbiotoop op het gebied van de windvang?

Het zou mooi zijn als de molen kan blijven draaien en zagen, maar het liefst zonder druk van buitenaf. De windvang is door de vele bomen rond de molen zo slecht geworden dat er niet meer gezaagd kan worden als de bomen in blad staan. Je staat in een soort U-vorm. Alleen bij zuidwestenwind van kracht 5 of 6 kan je dan zagen. Bovendien moet het dan net zo uitkomen dat ik op de molen ben, wat vaak in de avond is. Je bent afhankelijk van iemand die kan op de tijden dat het waait. Uitgerekend in de vrije zuidwesthoek wordt momenteel gebouwd in het stationsgebied. Als dat ook dichtgezet wordt dan kunnen we hier wel afbreken. Als de molen helemaal niet meer draait dan ga ik ook geen onderhoud meer plegen, dat kan ik de gemeente beloven. Het is prima als ze daar gaan bouwen maar dan mag de gemeente ook het onderhoud van de molen betalen.
Doordat het zo dicht zit met begroeiing hier merk je in de zomer ook dat het extra warm wordt. Het verstikt dan echt, het staat te broeien in de zon zonder een droge wind. Je ziet de mossen en algen groeien op de molen. Tot het blad weer van de bomen is en er weer wind kan doorwaaien rond de molen.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van het zicht op de molen?

Er is heel veel hinder van opkomend groen rond de molen. Met name in noordwest, noord, noordoosten, oosten en een beetje zuidoost staat het vol met bomen, voornamelijk op gemeentegrond. De bomen naast de tennisvereniging bijvoorbeeld: daar hebben ze zelf ook last van met vallend blad en schaduw. Maar de gemeente wil er niets aan doen omdat ze nog in goede conditie zijn. Ook het groen langs het spoor komt steeds meer op, waardoor ook het zicht op de molen belemmerd wordt. De populieren langs de Oegstgeesterweg kwamen met hun wortels door het fietspad heen. In eerste instantie zouden ze daarom gekapt gaan worden, waar wij uiteraard blij mee waren. Tot we tot onze verbazing in de krant lezen dat men het toch wel zonde van de bomen vindt en er een andere oplossing komt waarbij de bomen behouden blijven. De gemeente zegt wel dat ze de molens zo belangrijk vinden maar verder staat daar niets tegenover. Het groen hoeft van ons niet weg, maar houd rekening met de molens door de bomen laag te houden.
Enkele jaren geleden is binnen de biotoop van deze molen bebouwing gerealiseerd aan de Dieperpoellaan. Er zou compensatie voor komen, daarvoor is met meneer Sangers van de provincie gesproken: de bomen van de tennisvereniging zouden aangepakt worden. We zijn nu vijf jaar verder maar er is nog niets gebeurd en niemand kent die overeenkomst meer.
Waar ik mij nog het meest aan erger is dat de gemeente Leiden, die helemaal niets aan het groen in de molenbiotoop wil doen, mij komt bekeuren als ik het groen op mijn eigen erf aan het snoeien ben, omdat ik geen kapvergunning heb aangevraagd. Je broek zakt er echt vanaf. Elk jaar sturen ze wel een dikke rekening voor de WOZ. De molenstichting heeft daar bij andere molens wel eens met succes bezwaar op aangetekend. Dan krijg je een jaar coulance maar het bij

de volgende ronde wordt je weer voor het hoge bedrag aangeslagen en kan je weer van voren af aan beginnen.
Zo gaat het steeds met afspraken rond de molenbiotoop: ze liggen nooit vast. Vroeger betaalde de NS mee aan het aanlichten van de molen. Daar zijn ze op een gegeven moment mee opgehouden maar iedere avond brandt de verlichting nog. Dat betaal ik allemaal zelf.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van de ruimtelijke inrichting van de directe omgeving van de molen?

Misschien is het een optie om de molen een aparte toegang te geven met een bruggetje (dat er vroeger was), zodat bezoekers niet zo ver over het privéterrein van de familie hoeven te komen. Het is namelijk erg vervelend dat bezoekers soms zo asociaal zijn dat ze overal op het terrein gaan lopen en zitten.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van het functioneren van de molen als werktuig?

Om te kunnen zagen moet de molen flink hard draaien. Er is een filmpje van hoe de molen vroeger draaide: de wieken draaiden zo hard dat ze als het ware een cirkel vormden. Ik heb weleens geteld hoe hard de molen nu draait als we goed kunnen zagen. Dat komt neer op 100 enden per minuut. Dat is de snelheid die je moet halen om goed te kunnen zagen. Maar gemiddeld draai je maar 80 enden per minuut. Je merkt dat deze molen qua overbrenging heeft ingeleverd bij de laatste restauratie. De hele molen is toen uit elkaar geweest en er was niemand die wist hoe het vroeger in elkaar gezeten heeft. We hebben alles toen zo goed mogelijk weer aangesloten en hij bleek weer te kunnen zagen, maar niet zo soepel en efficiënt als vroeger. Wil je hier weer wat meer kunnen, dan zal je ook een wiekverbetering moeten laten uitvoeren.

Bij de laatste restauratie is besloten om alleen de zaagmachine in de molen functioneel te maken op windkracht. De elektromotor met krachtstroomaansluiting is er nog wel, maar is niet op de zaagmachine aangesloten. De machine wordt aangedreven door de wieken. Het is een hele bijzondere zaagmachine, een snelzaagraam. Die zaagt per plank en niet per boom, zoals het mechanisme in de andere Leidse houtzaagmolen, de Heesterboom. Je kunt dus de dikte per plank bepalen en eventueel ook een plooiing in de uiteindelijke balk zagen, wat zeer handig is voor het zagen van molenwieken. Met behulp van een, vroeger aanwezig roedegat in de loods, kon deze machine wieken van ongeveer 24 meter lengte zagen.
De elektromotor zou misschien weer aangesloten kunnen worden, zodat je de keuze hebt om te zagen op elektriciteit of windkracht. Wellicht kan hier dan een of twee keer per maand een demonstratie gegeven worden en kunnen er ook weer houtzaagopdrachten aangenomen worden om ook wat inkomsten te genereren.

Welke kansen/mogelijkheden ziet u ter verbetering van het maatschappelijke functie van de molen?

Incidenteel heb ik de molen wel eens ter beschikking gesteld voor een huwelijk of feest, maar ik wil hem niet structureel op een dergelijke manier exploiteren. Dan wordt je weer door de Belastingdienst in je kuif geschoten, daar heb ik helemaal geen zin in. Bovendien heb ik geen zin om mijn privacy hier op te geven. Ik heb in de loop der jaren wel wat aanbiedingen gehad van mensen die hier wel een catering wilde beginnen. Maar daar komt zoveel bekijken aan zaken als brandveiligheid, daar vergt een enorme investering die niemand op zich wil nemen.

Beheer en gebruik

Welke partijen of personen zijn er betrokken bij het beheer en gebruik van de molen?

Naast de eigenaar en de twee vrijwillige molenaars is dat de firma Verbij, die het onderhoudsplan voor de molen maakt en uitvoert.

Zijn er bepaalde voorzieningen in, op of rond de molen aanwezig (bv toilet, bankje/picknickplaats, informatiebord)?

In de molen is een toilet en stromend water aanwezig.

Zijn er wensen voor het realiseren van bepaalde extra voorzieningen?

Er zou een informatiebord geplaatst kunnen worden, zodat voorbijgangers wat over de molen kunnen lezen. Om in de winter was gerieflijker te zitten hebben we als molenaars provisorisch met wat zeilen een hokje gemaakt. Dat zou wat verbeterd kunnen worden zodat we warm kunnen zitten zonder de hele molen warm te moeten stoken.

Betekenis en immateriële waarde

Hoe wordt de molen gewaardeerd en beleefd in de buurt?

Bij open dagen wordt veelal gereageerd dat men in een oase terecht komt. Veel mensen weten niet dat zo'n goede bewaard molencomplex aanwezig is in de stad. Men is ook onder de indruk van de oude houtzaagtechniek, die nog steeds kan werken (zie ook enkele filmpjes op YouTube).

Welke historische betekenis heeft de molen?

Er zijn nog maar 9 houtzaagmolens in Nederland, waarvan 3 in Zuid-Holland en 2 daarvan in Leiden. Het terrein is nog zeer compleet zoals het was in de tijd van de houtzagerij, met bijvoorbeeld het balkengat, een hijskraan en diverse bijgebouwen zoals de droogloods, die is verbouwd tot woning. Samen met de andere Leidse houtzaagmolen, de Heesterboom, vormt het een mooi tijdsbeeld. De Heesterboom heeft nog oude zaagramen terwijl De Herder moderne snelzaagramen heeft. Naast het functionerende snelzaagraam in de molen staat er ook nog een horizontaal snelzaagraammachine in de aanbouw naast de molen. Bij de restauratie is besloten die machine los te koppelen van de molen. De onderdelen hiervan zijn nog los aanwezig in de molen.

Bijlage B. Redengevende beschrijving monument

Monumentnummer: 25654
Bij Haarlemmerweg 77 2334 GE te Leiden

Houtzaagmolen “De Herder” aan de Mare, met riet gedekte achtkante bovenkruier met stelling, in 1884 vanuit Amsterdam naar hier overgebracht, gerestaureerd 1942.

Bijlage C. Geraadpleegde literatuur en websites

- PARK, 2020, Molens in Beeld, Advies beleid molenbiotopen, Provincie Zuid-Holland
- Bosch & Slabbers, 2020, Molens tekenen het landschap van Zuid-Holland, Provincie Zuid-Holland
- Debby Gerritsen, Onno Helleman en Ellen Steendam, 2019, Het Molenerf van de Zuid-Hollandse Poldermolen, Erfgoedhuis Zuid-Holland
- Lameris-Huis Adviseurs en De Hollandse Molen, 2010, Molenbiotoopinventarisatie Zuid-Holland 2010, Provincie Zuid-Holland
- Beek & Kooiman Cultuurhistorie, 2010, Actualisatie buitenplaatsen CHS; de buitenplaatsbiotoop in Zuid-Holland.
- Verschuure, G., 2015, De buitenplaatsbiotoop of landgoedbiotoop, Nieuwe allianties in de bescherming van buitenplaatsen en landgoederen, Vitruvius nr. 33 oktober 2015
- I.Bobbink, 2016, De Landschapsarchitectuur van het Polder-boezemsysteem, Delft University Press
- Cultuurhistorische Atlas Provincie Zuid-Holland
- www.molens.nl (De Hollandse Molen)
- www.erfgoedleiden.nl
- www.rce.nl

Bijlage D. Molenbiotooprapport 2009

Biotooprapport: 29

Algemene informatie

Naam: De Herder
Plaats: Leiden

Adres:
Haarlemmerweg 77A
2334 GE Leiden

Parameters voor de berekening

Maaiveldhoogte: 0 meter t.o.v. NAP
Evt. stellinghoogte: 6,4 meter
Lengte van het gevlucht: 20,6 meter

Aantal hoogtemetingen binnen 400 meter: 94439
Aantal hoogtemetingen die de biotoopnorm overschrijden: 2826

Resultaten - kaarten

Hoogtemetingen die de biotoopnorm overschrijden

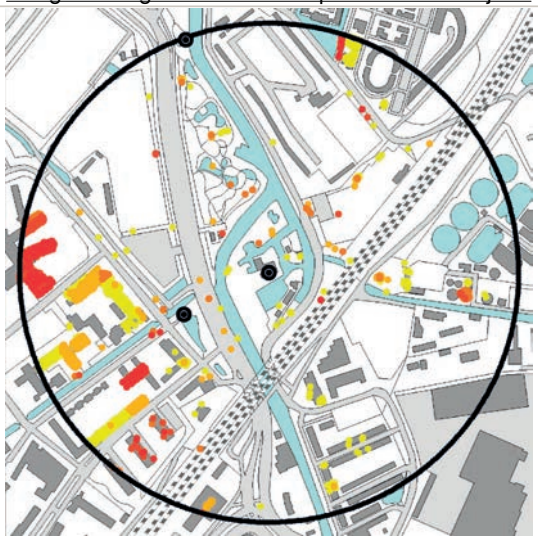

Gestandaardiseerde sectorscores

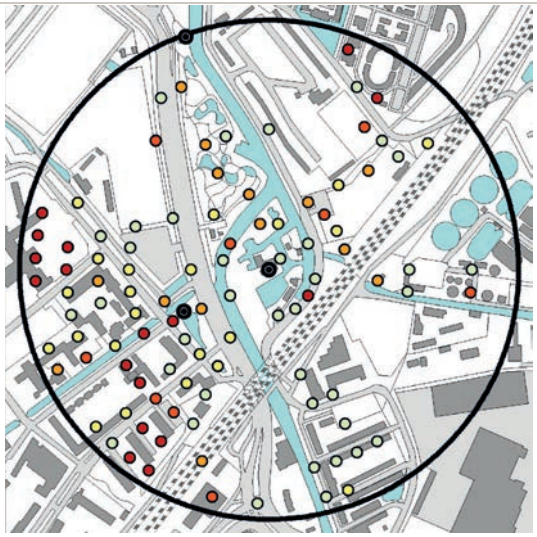

N 0 100 200 300 400 m

Topografische Ondergrond © Topografische Dienst Kadaster

categorie	1	2	3	4	5
kleur					

sectorscore	1	2	3	4	5	rest
kleur						
percentage	13%	8%	5%	3%	6%	65%

Resultaten - hoofdwindrichtingen	
Noord: 15 Noordwest: 21 West: 60 Zuidwest: 78	Noordoost: 30 Oost: 14 Zuidoost: 10 Zuid: 16
Resultaten - totaal	
Totaalscore: 244 = Matig	
Beschrijving veldwerk	
De molenbiotoop is zeer matig en dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de veel te hoge beplanting rondom de molen, zowel op het eigen grondgebied van de eigenaar als dat op gemeentegrond. In de sector west - noord - oost bevinden zich populieren en andere hoge bomen van gemiddeld 25 meter, onder andere rondom de tennisvelden ten oosten van de molen. Langs het spoortalud in het zuidoosten en verder tot aan het westen bevinden zich beplantingen van circa 12 meter hoogte. De stellinghoogte van De Herder ligt op 6.40 meter. De zichtlijn tussen deze molen en de Marendijkmolen is wonderwel nog vrij, maar komt in de toekomst in gevaar als de beplantingen hoger groeien. In de sector zuid-zuidwest vormt de nieuwbouw aan weerszijden van het spoormet hoogte van 40 tot 60 meter op circa 200 meter afstand voor flink wat windbelemmering.	

Biotooprapport: 29

Foto's

N

NO

O

ZO

Z

ZW

W

NW

Fotograaf: Dhr. M. Ravesloot

Molenbiotoop
Rapport